

Peter Singer
Oslobođenje životinja
IBIS grafika, Zagreb, 1998, 270 str.

Napretkom medicine i biologije te "prijetnjama" genetskog inženjeringa sve češće u prednji plan dolaze pitanja morala i etike; čovjek napokon ima odgovornost boga. Takav teret svakako zahtijeva proširenje naše moralne sfere, jer čovjeku više nije potrebna zaštita od prirode već je prirodi potrebna zaštita od čovjeka. No, kakvog li paradoksa, tu zaštitu joj može pružiti samo čovjek. Nakon što je srušio sve granice mora ih sam izgraditi, no ovaj puta granice bi trebale biti u njemu.

O tome svjedoči i knjiga **Oslobođenje životinja** australskog filozofa Petera Singera. Singer je autor širokog raspona interesa, istodobno teoretičar i "aktivist". Trenutno je profesor filozofije na Sveučilištu Monash u Melbourneu, gdje je osam godina bio i direktor Centra za humanu bioetiku. Predavao je, između ostalih, na sveučilištima u Oxfordu i New Yorku, a zanima ga cijeli spektar etičkih pitanja, posebno pitanja vezanih uz teme života i smrti, napretka u medicini i znanostima vezanih za biologiju, te statusa ne-ljudskih životinja i pitanjima okoliša. Autor je mnogobrojnih članaka i knjiga uključujući *Democracy and Disobedience* (1973), *Practical Ethics* (1979), *The Reproduction Revolution, Should the Baby live?* i nedavno izdanu *Rethinking Life and Death* (1995).

Međunarodnu je slavu stekao po objavljivanju upravo knjige *Animal Liberation*, 1975. godine, često nazivanu "biblijom pokreta za oslobođenje životinja". Pred nama je drugo izmjenjeno izdanje u kojemu je dobar dio sadržaja posvećen što komentiranju pozicije zauzete u prvom izdanju, što odgovorima na rasprave koje je ono potaklo.

Knjiga se sastoji od šest dijelova: **Sve su životinje jednake...**, **Oruđa za istraživanje, Na industrijskoj farmi...**, **Postati vegetarijanac, Vladavina čovjeka, Specizam danas...** Premda poglavlja slijede jedna iz drugih, knjigu možemo ugrubo podijeliti na dvije sadržajno različite cjeline. Prvu cjelinu bi tvorilo prvo, peto i šesto poglavlje. U njoj preteže teorijski pristup, gdje Singer iznosi temelje obrane oslobođenja životinja i osnovne crte svoje utilitarističke filozofije (prvo pogl.), zatim kratku povijest specizma u zapadnjačkoj idejnoj tradiciji (peto pogl.), te analizu današnjih racionalizacija i prigovora pokretu za oslobođenje životinja (šesto pogl.). Drugu cjelinu bi tvorilo drugo, treće i četvrto poglavlje, gdje iznosi manifestacije "ideologije naše vrste" i to kroz eksperimente vršene nad ne-ljudskim životinjama (drugo pogl.), te kroz industrijski uzgoj hrane (treće pogl.). Četvrto poglavlje logički slijedi iz prethodnog i tematizira vegetarijanizam kao ispravan (ne-specistički) način života.

Imajući na umu ovakvu podjelu, možemo ustvrditi da je za razumjevanje zahtjeva za proširenjem naših moralnih horizonata, odnosno za opravdanje stava o pravima životinja, sadržaj prve cjeline važniji, budući da ostatak samo ilustrira posljedice specizma (što, dakako, ne znači da on nema svoju funkciju; naime fraza *gorak okus u ustima* ne izražava niti približno dovoljno ono što se osjeća nakon spoznaje tih posljedica).

Singerova utilitaristička filozofija ide za maksimizacijom zadovoljstva i minimizacijom patnje i bola. Temeljni je moralni princip princip jednakog uvažavanja interesa. Što to znači? To znači da se interesi svakog bića na koje utječe neka akcija moraju uzeti u obzir, i njegovim se interesima mora dati jednaka težina kao i interesima svakog drugog bića. Nadalje, pozivajući se na Benthamove ideje, Singer će reći da je sposobnost za patnju i osjećaj zadovoljstva ne samo nužan nego i dovoljan uvjet za to da kažemo kako neko biće ima interese – na apsolutnom minimumu – interes da ne pati. Obrnuto, ako neko biće nije sposobno za patnju ili za to da doživi uživanje ili sreću, onda ne postoji ništa što bi se moglo uzeti u obzir. Uostalom, pita se Singer, koje bi to osobine bile po kojima se razlikuju ljudi od ne-ljudskih životinja, a koje će nam dozvoliti da ih isključimo iz naše sfere moralne brige ili koje će umanjiti važnost njihove patnje? Jesu li to osobine poput, kako se često navodilo, sposobnosti komunikacije? Intelektualne sposobnosti? Kreativnost?... Ideja da su to ekskluzivno ljudske sposobnosti sve se više i više dovodi u pitanje. Pa čak i da to jesu specifično ljudske osobine, to nam i dalje ne bi dalo pravo na diskriminaciju, budući da, primjerice, viši kvocijent inteligencije ne opravdava pojedinca ukoliko iskorištava osobu s nižim kvocijentom.

Jedina osobina po kojoj možemo neko biće isključiti ili uključiti u našu moralnu sferu jeste sposobnost za osjećaj bola i/ili zadovoljstva. Po svakoj drugoj osobini razlike unutar ljudske populacije su često veće nego između neke grupe ne-ljudskih životinja (pr. čimpanzi) i ljudi, stoga bi razdjeljivanje po toj osobini bilo nemoralno odnosno predstavljalo bi specizam i diskriminaciju. Dakle, "pitanje nije: Mogu li one *rasuđivati?* Mogu li one *govoriti?*, nego: Mogu li one *patiti?*" (Bentham). Povijest je prepuna arbitrarno povučenih linija koje su isključivale Židove, crnce, homoseksualce, žene..., no ne-ljudske životinje su i dalje, potpuno neopravdano s moralnog stajališta, isključene iz našeg moralnog sustava. Utoliko Singer na pokret za oslobođenje životinja gleda kao na nastavak borbe protiv diskriminacije (vrlo plodno stajalište za svakoga tko se bori za prava životinja). Po definiciji "**specizam je predrasuda ili stav pristranosti u korist interesa članova nečije vlastite vrste a protiv interesa članova drugih vrsta**". Možemo vidjeti da je podloga rasizma, seksizma i specizma identična. Iz toga se izvlači zaključak da osnova na kojoj počiva naše protivljenje diskriminaciji na temelju rase ili spola ne opravdava zahtjeve za jednakošću crnaca i drugih ljudskih grupa uz istovremenu negaciju jednakog uvažavanja ostalih živih stvorenja (osjećaj nije nimalo ugodan, zar ne?).

Ipak, prilikom usporedbi s drugim pokretima za oslobođenje Singer neće zaboraviti primjetiti da pokret za oslobođenje životinja ima hendikep: 1) pripadnici eksploatirane grupe ne mogu sami organizirano prosvjedovati protiv načina na koji se postupa prema njima; 2) skoro su svi pripadnici grupe koja tlači i izravno uključeni u eksploataciju te sami uviđaju da od takvog načina razmišljanja imaju koristi; 3) ne samo da se moraju promijeniti prehrambene navike, jezične navike (o tome da jezik izražava predrasude dovoljno govori upotreba riječi *životinja* kojom se ljude odvaja od drugih životinja), nego je potrebno odbaciti čitav jedan dio zapadne tradicije, jer specizam ima povijesne korijene koji sežu duboko u svijest zapadnih društava.

Svjesni činjenice da su moralni stavovi iz prošlosti duboko uzidani u naše mišljenje i naše postupke, a da bi ih oborila obična promjena u našem znanju o nama samima i drugim životinjama, svakako ćemo se zapitati : "Da li pokret za oslobođenje životinja uopće ima ikakve šanse protiv tih drevnih predrasuda, moćnih privatnih interesa i duboko ukorijenjenih navika?" Imajući u vidu promjene koje su se zbile od vremena prvog izdanja knjige do danas, promjene koje se očituju u veličini pokreta, broju radova koji problematiziraju prava životinja kao i veza koje se uspostavljaju između vegetarijanizma i feminizma ili rasizma i specizma, Singer je svakako optimist. Cinik bi možda dodao: kako i priliči bibliji.

Kruno Kardov